

kauzálny súvis „v jeho zvyčajnom“ a dialektickým chápaní. Rozdiel vidí najmä v tom, že v dialekticky chápanom príčinnom vzťahu sa za základ zmeny považuje vnútorné dialektické protirečenie, zatiaľ čo vonkajší faktor (zabsolútnený v mechanistickom determinizme) je podmienkou zmeny. Účinok vzniká skrížením vnútorného a vonkajšieho. Na tom základe sa snaží riešiť problém časovej relácie príčiny a účinku, nekonečnosti kauzálneho radu. Zaujímavý je tu paragraf o jednote dynamičnosti a štatičnosti (ktorú poníma ako vyplývajúcu z dialektiky nevyhnutnosti a náhodnosti), aj keď sa v ňom nejednoznačne hodnotí ich vzťah a povaha. Nie je napr. dosť jasne precizované, či sa považuje dynamický zákon za zvláštny, abstraktný prípad, protipól, ktorý jestvuje v skutočnosti iba v jednote so štatistickým v dialektickom zákone (napr. str. 149), alebo či sú to objektívne jestvujúce, samostatné „dve zvláštne formy objektívneho dialektického zákona“ (str. 151).

Piata kapitola prekračuje tradičný rámec najmä v časti o zákone ako tendencii a o probléme predeterminovanosti z hľadiska kategórií možnosti a skutočnosti.

Za najzaujímavejšie spracovanú možno považovať šiestu kapitolu, v ktorej analyzuje dialektické protirečenie ako zákon vedeckého myslenia. Vzťah dialektického protirečenia a formálnologického zákona neprotirečenia hodnotí na širšom pozadí vzťahu formálnej a dialektickej logiky. Existenciu týchto dvoch logík vyvodzuje z „dvojakého charakteru“ podstaty: „Pretože je podstata vnútorná *totožnosť* predmetov, riadi sa naše myslenie formálnologickými zákonmi totožnosti a neprotirečenia... No pretože je podstata *konkrétne*,

vnútorne protikladná jednota predmetov, riadi sa naše myslenie súčasne zložitejšou myšlienkovou zákonitosťou, v ktorej sú formálnologické zákony zahrnuté len ako podriadené všeobecné momenty“ (str. 190, podčiarkol V. Černík). Znova vystupuje už spomínaný problém, tu v podobe chápania zásad formálnej logiky ako abstraktného prípadu dialektickej logiky a ich objektívne jestvujúceho základu.

V nasledujúcich dvoch kapitolách skúma autor vedecký zákon z hľadiska kategórií abstraktného a konkrétneho, logického a historického. Celú prácu potom uzatvára kapitola o jednote teórie a praxe. Tento problém by si azda žiadal širšie rozvedenie. Kapitola, v ktorej sa pomerne viacej hovorí aj o problematike politickej ekonomie socializmu, je v porovnaní s inými rozpracovaná menej hlboko. Nátiska sa otázka, či by si práve problém praxe, praktického využitia zákonov nezaslúžil spracovanie v samostatnej časti práce.

Celá kniha je napísaná hutným štýlom, jej prehľadnosť zvyšujú stručné závery na konci každej kapitoly.

Nie je možné sa vysloviť o väčšine otázok obsiahnutých v knihe V. Černíka. Avšak už i na základe tých niekoľkých otázok, ktoré sa v nej riešia a nami spomínajú, možno tvrdiť, že je prínosom pri skúmaní pojmu vedeckého zákona. Okrem mnohých nových pohľadov obsahuje podnetné i diskutabilné názory, ale aj v tom sú jej klady. Nemožno pochybovať, že splní úlohu, ktorú si vytýčil autor, že sa stane pomocou pre vedeckých i pedagogických pracovníkov pri štúdiu marxistickej filozofie, a preto jej vydanie možno len uvítať.

J. Coufal

JAK POPULARIZOVAT FILOZOFIU?

S popularizácií filozofie jsou spjaté značné problémy, zvláště pak, snažíme-li se o ni mezi dospívající mládeží. Vyplývá to nejen ze značné abstraktního charakteru

filozofie samé, ale i z malých životních zkušeností mladých lidí, které nevytvářejí dosud vhodnou půdu pro hlubší promýšlení náročných světónázorových otáz-

zek. Na druhé straně je však stále naléhavěji pocítována potřeba určité průpravy ve filosofickém myšlení, v rozvíjení schopnosti samostatně odhalovat problémy a tvůrčím způsobem je řešit, k čemuž dosud výuka na středních všeobecně vzdělávacích školách přispívá jen v malé míře. Proto se začne pokusně zavádět filosofická propedeutika, aby zkvalitnila přípravu mládeže pro skutečně vysokoškolský způsob studia, který se bude na univerzitách a technikách čím dále, tím více uplatňovat.

V této souvislosti získávají na společenském významu i různé úvody do studia filosofie a učebnice filosofie, neboť z nich mladý člověk poprvé získává představu o filosofii, ale formuluje si k ní svůj osobní vztah. Dosavadní zkušenosti s maturantý byly v obou směrech velmi neutěšené.

Jak se s těmito problémy vypořádává nejnovější z „úvodů“, který je určený vysloveně mládeži, kniha *Fotografie pro Aristotela*?¹ Již na první pohled je vidět, že se její autor snažil spolu s grafikem (J. Kreuziger) vytvořit přitažlivým, neškolským z hledem působící publikací, doplněnou fotografiemi a kresbami, do textu odlišně zalomenými výroky, aforismy a verši, prostě knížku, která tím vším i poutavými názvy kapitol naznačuje, že výklad filosofie tu bude zajímavý a vtipný, podnětně spjatý s životními problémy mladého člověka. Tento pokus o neobvyklou úpravu knihy o filosofii je nepochybně záslužný a jistě díky jemu po ní sáhne hodně čtenářů. Jeho další nápad však už není ve svém výsledku tak jednoznačný: zatím co fotografie od nejlepších světových fotografů (a je jich v knize hodně) až na výjimky jsou v určitém vztahu k vlastnímu filosofickému výkladu a navíc provokují k přemýšlelní a esteticky působí, jsou kresby (M. Stecker) zbytečným doplňkem, který jen doslovně ilustruje některou větu nebo srovnání. Vcelku je však tato grafická úprava

pro naše nakladatelství impulsem k tomu, aby se i k filosofické literatuře přistupovalo výtvarnický objeveněji.

K obsahové popularizaci filosofie přikročil B. Hartl asi takovým způsobem, že usoudil, že podstata problému spočívá pouze v tom: vyložit náplň běžných učebnic v obvyklé jejich struktuře a zhruba i rozsahu jen s tím rozdílem, že vše bude podáno mnohem stručněji, jednodušeji a „stravitelněji“ běžným jazykem a s vtipem. Tato „první sekání s filosofií“ zahájí mladý čtenář tím, že jsou mu v první kapitole reprodukovány spolu s portréty nejvýznamnějších filosofů minulosti i jejich základní názory a nechybí tu ani charakteristika jednotlivých období. A tak tady máme vlastně celé dějiny filosofie od Thalese Milétského až po Jamesa a Bergsona, to vše na pouhých sedmdesáti stranách, z nichž ještě značnou část zabírají ilustrace! Mladý člověk, který vlastně ještě nic o filosofii neví, setkává se tu s mnoha pojmy, kterým nemůže rozumět (jsou vysvětleny až dále v textu, případně vůbec ne), a obraz, který si o společenské funkci filosofie vytvoří, bude asi dost pochybný. Vždyť jakou představu mu může dát o významu a učení A. Comta třináct vět, o Lockovi jedenáct, dvanáct o Epikurovi atd. Není divu, že někteří filosofové pak v tomto maximálně zestručněném podání vypadají před tím, kdo dějiny filosofie nezná, jako podivíni s naprosto nesmyslnými názory a zůstane mu záhadou, proč získali světový ohlas (stačí se podívat např. na objasnění Fichteho učení na str. 54). Zůstává nejasné, proč se ze současných směrů buržoazní filosofie autor omezuje jen na pragmatismus a intuitivismus.

Samozřejmě, filosofii je možné vykládat i na jejich dějinách, ne však tímto způsobem, který nepřispěje k jejímu pochopení, ani k touze se s ní blíže seznámit. Snaha B. Hartla po atraktivnosti se v této kapitole výrazně dostala do rozporu se základními pedagogickými a odbornými požadavky. Přijatelnější by tato partie byla až na

¹ Břetislav Hartl, *Fotografie pro Aristotela*. Mladá fronta, Praha 1964, strán 289

závěr knihy, ovšem v přepracovaném pojetí, „dotaženém“ důkladně až do středu současného ideologického boje.

Zdařilejší je následující výklad dialektického materialismu. I tady máme však výhradu oproti zbytečně rozsáhlému objasňování teorie relativity (o tom je dost populárních knih) a fyzikálních objevů, týkajících se složení hmoty, přičemž však není dost zdůrazněno, že tato problematika do filosofie vlastně nepatří, i když ta na ni nutně navazuje. Při objasňování materialistické dialektiky je velmi zjednodušen výklad metafyziky, která „vykládá věci jako oddělené, naprosto izolované“ (str. 186), a protože hned následuje výklad o příčinné souvislosti, vzbuzuje to v čtenáři dojem, jako by metafyzika odmítala i jakoukoli příčinnou souvislost. Podobně i subjektivní idealismus je vyložen způsobem, že se musí jevit zcela nepochopitelným, jak jej vůbec může někdo zastávat.

Snaha o přístupný a zajímavý výklad se dobře uplatnila při objasňování hlavních zákonů dialektiky, teorie poznání a základů materialistického pojetí dějin. Nepřihlížíme-li k četným, ale při tomto stupni popularizace asi těžko odstranitelným nepřesnostem ve formulacích, oceníme jistě i skutečnost, že B. Hartl zdařile ukazuje, jak filosofie dospívá k svým zevšeobecňujícím závěrům na základě rozvoje ostatních věd. Je pochopitelné, že v knize, určené především mladým lidem, hodně převažuje světonázorový aspekt, zatím co metodologická funkce filosofie ustupuje do pozadí. Přesto však bylo možné dokázat daleko přesvědčivěji význam filosofie pro všechny vědy a společenské dění, než jak se stalo ve čtyřech proklamativních všeobecných větách (str. 209) a v humorně připomenutých rozporech v manželství, kde i vážně myšlená připomínka o chápání souvislostí je naivní (str. 210).

S uspokojením konstatujeme, že se autor ve svém výkladu nedopouštěl žádných hrubých vulgarizací, které byly v dřívějších dobách v popularizaci marxistické filosofie dosti běžné. I obtížné problémy

při veškeré stručnosti alespoň v základě správně vysvětluje. Působivý je i závěr, věnovaný otázce smyslu lidského života, v němž bez mentorování jsou naznačeny různé druhy a stránky jejího praktického řešení.

Jestliže přes všechny zmíněné klady pokládáme knížku *Fotografie pro Aristotela* za problematickou, pak to není pro uvedené již nedostatky, ale především pro celkové její vyznění, pro výsledný dojem, jaký zanechá u mladého čtenáře. Filosofie se mu bude jevit jako velmi snadná záležitost a bude mu nepochopitelné, proč se studuje tolik let na vysoké škole, když přece takové problémy, jako je nahodilost a nutnost, svoboda, vznik náboženství atd. jsou v této knížce vysvětleny na několika řádcích a jako zcela bezproblematické. Tak tato kniha napomůže vychovávat typ lidí, kteří v nějakém „rýchlokursu“ k filosofii sotva přičichli, ale již se domnívají, že ji ovládají, a co je horšího, že mohou do ní autoritativně zasahovat. Ačkoli je v knize stručný a nahodile sestavený přehled jmen některých našich současných filosofů, z celého výkladu není čtenáři jasné, co vlastně dělají, když o žádných sporných a nevyřešených problémech se v knize nedočetl. Jistě vyznívá i podivně, mluvili se při problematice úlohy osobnosti a lidových mas (výklad na jedné straně) o Napoleonovi a Marii Terezií, ale zato o období kultu osobnosti tu není ani zmínka, ačkoli právě s ním spjaté otázky jsou u dospívající mládeže velmi palčivé. Rovněž o sociologii, o jejím vztahu k filosofii, o poměru filosofie k tzv. filosofickým vědám tu není ani slova, ačkoli zkušenosti ukazují, že neinformovaní lidé obvykle to všechno shrnují pod pojem „filosofie“.

Domnívám se, že namísto pokusu o stručné shrnutí, pokud možno, všeho od dějin filosofie přes dialektický a historický materialismus až po etiku, shrnutí, v němž se ztratil názorový boj uvnitř marxistické filosofie, téměř vymizely sporné otázky a vznikající nové problémy, bylo by správnější a pro vzbuzení hlubšího zájmu o fi-

losofii i užitečnejší a podnätnejší omezit se na menší množství vykládaných problémů, ale o to větší péči věnovat tomu, jak čtenáře přivést k odhalování problémů a k hlubšímu objasnění souvislostí zdánlivě „nepraktických“ a „spekulativních“ vlastních filosofických otázek s ideologickou problematikou ostatních forem společenského vědomí. Jistě by bylo na místě i trochu více slov, která by konkrétně dokazovala, že práce ve filosofii není nějakým nezávazným vymyšlením si různých originálních názorů, ale že je to velmi nároč-

ná, odpovědná práce většinou i vysoce politického charakteru a značného společenského dosahu, třebaže jen sprostředkovaného.

Knihla B. Hartla *Fotografie pro Aristotela* se jistě stane jak svými nespornými klady a podněty, tak i problematičnými partiiemi a přístupy východiskem při budoucích diskusích o metodice filosofické přípravy v nejvyšších třídách středních všeobecně vzdělávacích škol, které nás zřejmě v blízké době očekávají.

J. Kánský

ESTETICKÁ PROBLEMATIKA V ČASOPISE RECHERCHES INTERNATIONALES À LA LUMIÈRE DU MARXISMÉ (1963), č. 38, 276

Zvláštností uvedeného časopisu (vychází jako dvojmesačník) okrem internacionálního zamerania je monotematická redakčná koncepcia. Každé číslo je venované jednému aktuálnemu problému alebo jednej vednej disciplíne.

Tak predmetom 1. čísla je problém fašizmu, 3. sa zaoberá automatizáciou, 4. filozofickými problémami fyziky, 7. jazykovedou, 17. sociológiou, 18. teoretickými problémami komunizmu, 19. je venované mladému Marxovi, 25.—26. problému života a evolúcie, 28. výchove, 29. kybernetike, 33.—34. sovietskej filozofii, 35.—36. kríze kapitalizmu, 37. feudalizmu a 38. estetike. Predmetom nemenovaných zošitov sú väčšinou politické problémy.

Takáto monotematická a internacionálna koncepcia časopisu umožňuje mnohostranné osvetlenie daného problému z jedného ideového hľadiska na relatívne najvyššej úrovni.

Príspevky 38. čísla sú zoskupené okolo štyroch aktuálnych problémov súčasnej estetiky a teórie umenia: a) problémy aplikácie základných princípov marxizmu v estetike; b) problém realizmu; c) filozofické problémy estetiky ako špeciálnej vednej disciplíny; d) problém špecifickej funk-

cie umenia ako celku a jednotlivých druhov umenia zvlášť.

Do prvého okruhu problémov patrí úvodná štúdia A. Gisselbrechta, vedeckého asistenta filozofickej fakulty v Nancy, *Úlohy a realizácie marxistického výskumu v estetike* a príspevok sovietskeho teoretika umenia M. Lifšica *Marxova a Engelsova historická estetika* (táto stať bola pôvodne uverejnená ako úvod k zborníku Marx a Engels o umení, ktorý vyšiel v Moskve roku 1957).

Autor úvodnej štúdie načrtáva stručne situáciu v estetickom výskume v jednotlivých socialistických i kapitalistických krajinách (československú estetiku tu reprezentujú len mená P. Reimanna a E. Goldstückera v súvislosti s pražskou konferenciou o Kafkovi a článok J. Haška o románe, uverejnený v časopise *Les Lettres Françaises*) a zdôvodňuje výber jednotlivých príspevkov.

Čo sa týka definovania marxistického prístupu v estetike, formulácie A. Gisselbrechta sú dosť vágne. Hovorí, že ešte nevieme, čo je marxistická estetika, vieme však vraj, čím nie je. No aj toto negatívne vymedzenie je neuspokojivé. Zdá sa, že táto vágnosť pramení z toho, že nesúhlasí